

האם נכון להתייחס לטבע במונחי יעילות ורווחיות?

האם כדאי להדגיש את התועלת שאנו מפיקים מהטבע בקמפיינים ציבוריים לעידוד השמירה עליו? דעות המומחים בנושא חלוקות

21:00 14.10.2015 [צפיר רינת](#)

הטבע מנחית עלינו לא מעט אסונות וצרות, משטפונות ורעידות אדמה ועד בצורת ומחלות. אך הוא גם מספק לנו אמצעים שונים המסייעים להתמודד עם איומים אלה, ומעניק לנו יתרונות נוספים, כמו מקורות מזון ואנרגיה, טיהור טבעי של מזהמים ועוד. המדענים קוראים לכך "שירותי המערכת האקולוגית". בשנים האחרונות מוקדש מאמץ רב למפות ולהעריך אותם.

השבוע התקיימה באוניברסיטה העברית בירושלים הוועידה השנתית של האגודה הישראלית לאקולוגיה ומדעי הסביבה, ובמהלכה הוצג פרויקט להערכת תרומתן של המערכות האקולוגיות לרווחת האדם בישראל. הוא נערך מטעם "המארג", תוכנית להערכת מצב הטבע בחסות האקדמיה הלאומית למדעים, ושותפים בו בין השאר משרדי ממשלה רבים ובראשם המשרד להגנת הסביבה וגופי שמירת טבע. על העבודה המקצועית אחראים עשרות מומחים, ומרכזים אותה פרופ' אוריאל ספריאל ופרופ' ערן פייטלסון.

מטרת הפרויקט, שיושלם בשנה הבאה, היא להגדיר את שירותי המערכת האקולוגית ולהעריך את תרומתם הכלכלית. מדובר בשירותי אספקה, כמו צמחים למזון ומים לשתייה, ושירותי ויסות, למשל ויסות חום באזורים עירוניים באמצעות צמחייה, והגנה מפני שטפונות על ידי ויסות זרימת מים בנחלים. סוג נוסף הוא שירותי תרבות, הכוללים את תרומתו האסתטית והרגשית של הטבע, ואת אפשרויות הנופש והבילוי.

החוקרים הגדירו שש מערכות אקולוגיות שיש לנתח: השטחים החקלאיים, אזורים עירוניים, המרחב הימי, האזור הים תיכוני (שטח המדינה שמצפון לנגב), האזור המדברי ומקווי המים הפנימיים, הכוללים מאגרים, בריכות, נחלים וכמובן את הכנרת.

במהלך הפרויקט כבר נאספו דוגמאות לשירותי מערכת שונים. למשל, ויסות איכות מים בנחלים או בריכות. מדובר בטיהור עודפי חומר אורגני ודשן שהגיעו מהסביבה, בתהליכים טבעיים שבהם שותפים צמחים ובעלי חיים. שירות זה מידרדר כאשר שפכים מחליפים את המים הטבעיים, כמו במקרה של הירקון. בחלק העליון שלו, הנקי יחסית, מתפרקים חלקיקי חומר מזהם לאורך קטע נחל של 500 מטרים. במורד הנחל, שבו יש שפכים מטוהרים, דרושים שלושה קילומטרים.

שירות נוסף של המערכת האקולוגית הוא הפחתת מפגעי אבק מרחף לאחר סופות. הצמחייה המדברית יכולה לספוח אליה אבק. היא גם מייצבת את הקרקע ומונעת את הפיכתה לאבק. די בפגיעה מקומית בצמחייה המייצבת את קרום הקרקע כדי ליצור ענני אבק. זה מה שקרה לאחר אירועי תרבות המוני שנערך בנגב לא מכבר. קרום הקרקע נפגע כתוצאה משהיית אנשים רבים, ולאחר מכן החלו לפקוד את האזור ענני אבק.

פרויקט הערכת שירותי המערכות האקולוגיות אמור לסייע למקבלי ההחלטות בקביעת דרכים לנצל או להגן על המערכות הללו. חלק מהמומחים העוסקים בפרויקט סבורים שיש לו גם חשיבות בגיוס דעת

הקהל לשמירת טבע: קביעת ערך כלכלי של שירות אקולוגי, או הגדרת תועלתו לאדם, יכולים לשכנע את הציבור שיש להגן על הטבע יותר מהסברים על יופיו או על החשיבות שיש למגוון מיני בעלי חיים. יש מדענים וארגוני שמירת טבע בעולם המסתייגים מאוד מגישה תועלתנית זו. לדבריהם, היא יוצרת עיוותים כמו מתן עדיפות לסוג אחד של שירות של מערכת אקולוגית על חשבון סוג אחר, בעיקר כאשר האדם מתערב. למשל, שיפור הניקוז בנחלים כדי למתן זרימת שטפונות בא על חשבון צומח וחי בנחלים הללו. כמה מדענים העלו את הסוגיה המעניינת של התייחסות לשירותי מערכת שלא מועילים מיידית לאדם ורווחתו. הם הזכירו שריפות ושטפונות, שגורמים נזקים כבדים ברכוש ובנפש, אבל חיוניים לתהליכי התחדשות של צמחייה טבעית וניקוי המערכת האקולוגית מזיהומים שונים. הביקורת העיקרית כלפי גישת שירותי המערכת האקולוגית היא ערכית. אימוץ גורף שלה משמעותו פגיעה בערך שיש לטבע בפני עצמו, גם כשהוא לא בהכרח מועיל לאדם, ואף יש צורך בהשקעה כספית כדי להגן עליו. זו הסיבה שדו"ח מקיף של ארגוני סביבה בבריטניה, שהתפרסם לפני שנתיים ודן בסוגיית גיוס הציבור לשמירת טבע, ממליץ לעשות שימוש זהיר ומוגבל בתפישת "שירותי המערכת". כותבי הדו"ח ציינו, שכאשר קובעים ערך כספי למערכות טבעיות וממסגרים אותן בעולם של מונחים כמו יעילות ורווחיות, דוחקים הצדה את התפישה שיש להגן עליהן מסיבות ערכיות ומתוך שכנוע פנימי בחשיבותן. בהקשר זה ראוי להזכיר דברים שאמר אקולוג אמריקאי ידוע בהתייחסו להגנה על הטבע: "אם אי אפשר לחשב משהו, זה לא אומר בהכרח שהוא לא נחשב".